

Nenad Bukvić, *Privid demokracije. Sabor u prvim godinama komunističke Hrvatske (1945. – 1953.)* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2018), 632 str.

U izdanju Hrvatskoga državnog arhiva iz tiska je 2018. izišla knjiga Nena-
da Bukvića *Privid demokracije. Sabor u prvim godinama komunističke Hrvatske (1945. – 1953.)*. Radi se o zanimljivom naslovu, zapravo prerađenom doktoratu autora, inače arhivista i povjesničara zaposlenog u Hrvatskom državnom arhivu, koji pripada mlađoj generaciji hrvatskih znanstvenika. Monografija, kao što joj i podnaslov govori, tematizira Sabor u formativnim godinama hrvatskoga socijalističkog iskustva. Njegova organizacija i djelovanje od 1945. do 1953. analizirani su, ako izuzmemo uvod i zaključak, u 12 poglavlja.

Nakon „Uvoda” (str. 9–21), koji objašnjava hipotezu i ciljeve rada, dosadašnja istraživanja, izvore i literaturu, slijedi poglavlje „O klasifikaciji parlamentarnih institucija” (str. 23–29), u kojem autor daje pregled dosadašnjega istraživanja razdiobe parlamentarnih sistema u Europi i svijetu. Slijede glave „Parlamentarne institucije i revolucionarna marksistička ideologija” (str. 31–79) te „Parlamentarne institucije u jugoslavenskome/hrvatskome ustavnom poretku 1946. – 1953.” (str. 80–139), koje najprije čitatelja uvode u osnove tadašnje državne ideologije kako su ju definirali tadašnji akteri, a zatim opisuju kako je ona uvedena u jugoslavensko i hrvatsko, prvenstveno zakonodavno, pravo. Pritom se objašnjavaju utjecaji prethodnih ustavnih i zakonskih normi Sovjetskoga Saveza na Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNJR) iz 1946. i Ustav Narodne Republike Hrvatske (NRH) iz 1947. godine. Nakon toga se sumiraju glavna obilježja parlamentarnoga sustava koji je tom inkorporacijom stvoren nakon Drugoga svjetskog rata.

Analiza organizacije i rada Sabora obuhvaća nekoliko idućih cjelina: „Počeci središnjih institucija komunističke Hrvatske: ZAVNOH (1943. – 1945.)” (str. 141–172), „Rad u mirnodopskim uvjetima: Narodni sabor Hrvatske/Sabor NRH (1945. – 1946.)” (str. 173–192), „Ustavopravna potvrda središnjih institucija komunističke Hrvatske: Rad ustavotvornoga sabora (28. studenoga 1946. – 18. siječnja 1947.)” (str. 193–240) te „Sabor u dvama sazivima nakon donošenja Ustava NRH (1947. – 1953.)” (str. 241–292). Autor kronološkim redom najprije analizira djelovanje Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske, sabora partizanskoga pokreta od 1943., jer će se upravo to tijelo 1945. transformirati u *Narodni sabor Hrvatske*. Nastavlja s njegovom novom organizacijom i transformacijom neposredno nakon kraja Drugoga svjetskog rata, zatim analizira njegovu organizaciju, izbore za zastupnike i mogućnosti njihova rada unutar Sabora, koji 1946./47. postaje ustavotvorno tijelo. Završava se analizom rada Sabora kada on, po donošenju prvoga socijalističkog ustava NRH 1947., prelazi u fazu u kojoj postaje „normalno” zakonodavno tijelo.

U iduća dva poglavlja, „Sabor i Narodna skupština FNJR: Sličnosti i razlike” (str. 293–302) i „Odnos Sabora s KPH-om/SKH-om i državnim, političkim tijelima vlasti” (str. 303–318), Bukvić posvećuje dosta pozornosti opisu međudnosa najviših predstavničkih tijela državne i republičke razine, koja su trebala imati jasno razgraničeno djelovanje. On objašnjava koji je bio odnos Sabora i Narodne fronte, tj. Komunističke partije / Saveza komunista Hrvatske, te ga prezentira kao

vrlo dinamičan. Autor vrlo precizno pokazuje kako u praksi sve odluke koje su nakon diskusija prihvaćene na partijskim tijelima Sabor zatim samo formalno potvrđuje, a da on kao *de iure* zakonodavno tijelo o njima često i ne raspravlja.

Iduće tri cjeline, „Saborski zastupnici” (str. 319–372), „Sabor i svakodnevni život stanovnika” (str. 373–413) te „Sabor u međunarodnome kontekstu” (str. 415–477), čitatelju će možda biti i najzanimljivije stranice ove monografije. Sve tri stvaraju zanimljivu sliku o radu Sabora. Dok su prethodna poglavlja organizaciju i djelovanje Sabora promatrala vrlo precizno, mehanicistički, analizirajući propise o njegovu radu ili kako on kao institucija reagira na razne političke pritiske i „sugestije“, ova „dižu zavjesu” i uvode nas u saborsku svakodnevicu. Sve će započeti opisom zastupnika iz toga razdoblja. Analizirani su po dobi, spolu, izjašnjavanju o nacionalnosti, obrazovanju, socijalnom podrijetlu, političkoj strukturi, pravima i obvezama, a gledalo se i koliki je postotak njih bio u kontinuitetu u prethodnim ili kasnijim zakonodavnim tijelima ili paralelno radio i na saveznoj razini. Opisan je i svakodnevni kontakt Sabora s ljudima u tadašnjoj Hrvatskoj, pretežito propagandom, ali i u drugom smjeru, analizirajući pisma koja su građani upućivali Saboru ili pojedinim zastupnicima. Ne treba smetnuti s uma ni djelovanje Sabora kao tijela koje ponekad raspravlja i o vanjskopolićkim temama ili prima razne međunarodne delegacije.

Knjiga završava zaključkom, a slijede dodatni prilozima, poput tabela koje detaljnije govore o saborskim zastupnicima do 1953. godine. Potom slijedi lista zakona donesenih 1946. – 1953., detaljni popis svih priloga, kratice, izvora i literature te vrlo vrijedna kazala. Doista treba pohvaliti mnoštvo slikovnih priloga i tabela. Ukupno 91 slika, od kojih su sve koje nisu crno-bijele prenesene u boji, vrlo lijepo dočarava atmosferu rada Sabora, izbore, ali i svakodnevicu istraživanoga doba. Iz 39 tablica koje su nastale za potrebe rada može se jasno izvući korisne podatke o funkcioniranju Sabora, zastupnicima i sl.

Teško je tekstom dočarati koliko je *Privid demokracije* korisna i zanimljiva knjiga te koliko je bila potrebna hrvatskoj znanosti. Nenad Bukvić metodološki od početka jasno postavlja načela svojega rada te gradi narativ koji doista vodi boljoj spoznaji neposrednoga poraća u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Promatra ga preko transformacije i novih oblika djelovanja jedne od najvažnijih institucija, one koja u demokratskim sistemima donosi zakone koji su konkretni iskaz volje i potreba društva. Kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih metoda dobro pogađa u bit jer npr. detaljno uočava jaz na relaciji tekstova koji formalno opisuju djelovanje zastupnika u Saboru i toga kako njihov rad doista funkcionira u praksi. Autor precizno iskazuje – analizom zakona koje je prije donijela savezna Narodna skupština, a pogotovo onih koji su prije raspravljani na partijskim tijelima – da Sabor do 1953. zapravo postaje transmissijsko tijelo, koje samo potvrđuje ono što se prethodno odredi na tim institucijski i politički višim razinama. Upravo je analiza te diskrepancije između proklamiranoga i stvarnosti bitna te se možemo složiti s glavnim zaključkom ovoga djela – da Sabor nakon završetka Drugoga svjetskog rata postaje tijelo koje vrlo brzo preuzima ulogu koju Partija predviđa za njega.

Privid demokracije pokazuje nevjerojatnu moć sažimanja i jasnoće opisa. Autor je detaljan i konkretan u svojoj analizi, vješto kombinira izvore različite provenijencije, a često i komparira. To je posebno vidljivo kada pogledamo koje je sve arhivske i druge izvore koristio te kako u analizi nije jednostran, nego vješto suprotstavlja narativ formalnih zakonskih tekstova i odluka partijskih tijela nastojeći objasniti mogućnosti rada Sabora. Usto bih istaknuo da ovo djelo ima i elemente ozbiljne prozopografske analize, koja je vidljiva pri izučavanju strukture saborskih zastupnika. Bitna je jer upravo ona daje dobru predodžbu okvira njihova rada, kao i odnosa prema tom tijelu i građanima.

Po minucioznosti posvećenoj istraživanju, ali i preciznosti koju autor ostvaruje u svojem opisu, mislim da je ova knjiga vrlo vrijedan doprinos koji može poslužiti i kao dobar metodološki predložak za istraživanje drugih razdoblja djelovanja Sabora ili drugih srodnih institucija u Hrvatskoj toga doba. *Privid demokracije* ogledni je primjer zreloga znanstvenog rada koji mora biti poticaj za daljnje bavljenje socijalističkim razdobljem hrvatske povijesti, za koje još uvijek u dobroj mjeri u znanstvenom smislu nedostaje ozbiljnih analitičkih monografija.

STIPICA GRGIĆ

Milanka Dragar, *Dediščina molka* (Ljubljana: Dragar, 2018), 361 str.

Prijevod naslova knjige na hrvatski bio bi *nasljeđe* šutnje. Među njezinim koricama, u mnogo malih poglavlja, ta šutnja tako glasno progovara o događajima koji su bili nepoželjni – i onda, a nažalost nerijetko i danas. Kroz brojna sjećanja i arhivske dokumente autorica analizira pitanje izručenja iz savezničkih logora nakon Drugoga svjetskog rata, rad obavještajnih službi u Jugoslaviji te općenito represiju nad svim potencijalnim neprijateljima i neistomišljenicima nakon rata.

Knjiga se sastoji od 13 poglavlja, koja su podijeljena na veći broj manjih potpoglavlja. Na početku je osvrt kardinala Vinka Puljića, uvodne riječi dr. sc. Tamare Griesser Pečar, predgovor prof. Miljenka Dorića te uvodne misli autorice (str. I–VIII).

Svako poglavlje započinje retkom iz Biblije koji na najbolji način ocrtava ono što se opisuje u tom poglavlju i, što je najvažnije, potiče nas na razmišljanje o mnogim univerzalnim vrijednostima. Prvo poglavlje donosi nam „Šaku povijesti” ovih prostora s osvrtom na najvažnije događaje XX. stoljeća koji su označili, ali i uvelike odredili zbivanja koja su nedugo za nama (str. 2–12). Poglavlje koje slijedi nosi slikoviti naslov „U stisku zla” i opisuje razvoj komunističke ideje i revoluciju na području Jugoslavije. Različita sjećanja koja su nam podastarta oslikavaju ljudska razmišljanja o pristupanju partizanskom pokretu i prikazuju neke trenutke ratnih događanja iz malo drugačije perspektive (str. 13–36). Drugo poglavlje opisuje završetak Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj i donošenje odluke Vlade Nezavisne Države Hrvatske o povlačenju vojske i civila prema Kuruškoj te njihov put